egin — domingo, 27 de diciembre de 1981

El núcleo del problema tratado en la reflexión precedente puede quedar sintetizado en esta cita: "Como se ha explicado desde una emisora vasca, tener razón no puede servir de nada. Según esta versión, el Gobierno central parece decirnos que no necesita tener razón, sino sencillamente el poder" (Deia, Editorial, 24 octubre). Esto lo dice, a través de su periódico, la fuerza mayoritaria vasca que trata de compartir el poder estatal a través del poder autonómico. Otra fuerza, que, por boca de su dirigente máximo, afirma que el nacionalismo vasco "ha triunfado", sin embargo considera mitos las razones históricas del nacionalismo tradicional —en clara referencia al nacionalismo de la fuerza mayoritaria—, y en particular califica de fetichista tal nacionalismo basado en el enfrentamiento permanente entre la razón vasca y el poder español: postura que cree el dirigente ver reproducirse en abertzales de izquierda, sobre la base de otros mitos, pero mitos. No será también "mito" el cantado triunfo del nacionalismo?

Entre mitos y razones, es necesario buscar la razón del mito, superando el mito de la razón.

el tópico de la racionalidad (V)

euskal herria: mitoaren eta utopiaren artean

Bi "Hitzaurre" ditut begien aurrean: Bata, Natxo Arregiren Memorias del KAS liburukoa; bestea, Muga aldizkariko editoriala (16.zenb.). Mario Onaindiarena, hura; Eugenio Ibarzabalena, bestea? Beronena ere bai behintz. (barka!).

Euskal arrazionaltasunaren aldeko eta euskal mitoen kontrako profetak bihurtu zaizkigu bi jaunok azken aldi honetan. Horretara dator Mario. E.E.ren "esfuerzo de racionalización" erakustera eta "los nocivos mitos nacionales" desegitera. Horretara dator Eugenio ere: "Mirando hacia atrás con benevolencia pocos podrán negar que hemos tratado de introducir, con la mejor voluntad posible, ciertas dosis de racionalidad en el debate político y cultural de nuestro País; eta beheraxeago: "y es por eso que nos hemos dedicado con ardor a un intento de desmitificación del entorno ideológico —empezando por el nuestro—".

Arrazoiaren bi misiolari hauek topo egiten dute —arrazoiaz eta mitoaz mintzatzeko jakiña—, halako Deia batetan (1981eko uztailaren 5ekoan). Eugeniok ezagutzen dio Mariori "su intención desmitificadora (...), loable proyecto; baina bere kezka artzen dio aurrez aurre: "la consideración de que tal vez, en lugar de tratar de racionalizar el problema vasco, lo que usted ha hecho no es sino un ataque brutal al nacionalismo vasco".

Izan ere, nere susmoa zera da: Ibarzabalentzat arrazoi historikoa dena, Onaindiarentzat mitoa dela; eta honentzat arrazoi iraultzailea dena, harentzat mitoa dela. Baina biak burrukatzen dira mitoaren aurka; biak arrazoiaren izenean. Ba dirudi, batak eta besteak bitan banatu nahi dutela Euskal Herria: mitozaleen eta arrazoizaleen artean. Nik neuk, arrazoiaren izenean mitoaren etxea defenditu nahi dut.

"Hay que razonar": eskatzen digu Mariok Interviu aldizkariko bere deklarazio famatuetan. Eta lagun datorkio bere alderdikidea, Martin Auzmendi, pausagunetxo bat *eskatzen duenean "para ver la* forma de llevar una reflexión racional sobre la situación actual y el futuro de Euskadi" (EGIN, azaroak 8).

Egin dezagun, bada, gogartetxo bat arrazoiaren mitoari eta mitoaren arrazoiari buruz. Merezi du gaurko Euskal Herriak.

Arrazoiaren mitoa...

Seguru asko arrazoiak mitoa ukatu zuenetik, hasi zen arrazoiaren mitoa hazten. Hala abiatu zen mendebaleko filosofiaren historia. Arrazoiaren zibilizazioa izan omen da mendebaldarra.

Hala ere, mende luzetan neurri egokitan eduki du arrazoia mendebaldar filosofiak: koalitate bezala, alegia. Gizakiaren ahalmen —arrazoimen— bezala edota izakiaren gaitasun —arrazionaltasun— bezala. Errealismo horretan iraun duen bitartean, *bere arrazoizkotasunari* eutsi dio arrazionalismoak.

Haragiztatua zegoen arrazoia, haragigabetu egin du Filosofia modernoak, Descartes-engandik hasita. Horixe izan da lehen urratsa. Hortxe hasi da Arrazoiaren mitoaren eskalada. Gizakiaren beldur, sineskeria, lotura eta dogma guztiak uxatuz, librea zen Arrazoi argitsua, munduaren aurrerapen etengabe gidatzeko; gizarte itxien eta txokozaleen mugak gainditiz, gauza zen Arrazoi unibertsala gizadi berri bat eraikitzeko.

Bigarren urratsa Hegel-ek eman zuen. Arrazoia zera trazendental eta absolutu bihurtu zuenean, eta Estatuarekin berdindu. Giza arrazoi txikiari ihesegiten dio Arrazoi handiak; areago, Arrazoi handi eta mitikoaren errainu txiki bat besterik ez da gizakiaren arrazoi mundutarra. Arrazoia jainkotua, horra!

Hirugarren urratsa Marx-ek eman zuen, Izpiritu absolutuaren atributua zen Arrazoia, klase langilearen eta gero horren Partiduaren eskuetan jarri zuenean. Hemen klase sozial bat jabetu egiten da Arrazoiaz, *historiaren Arrazoi handiaz, eta* iraultza egiteko "erabili" egiten du. Horra Arrazoi hipostatizatua! Gizartearen eta langileriaren askapen segurua ekarriko duena.

Baina Gizadiaren Arrazoi Unibertsala, nahiz Izpirituaren Arrazoi Absolutua nahiz Klasearen Arrazoi Historikoa: hirurak Arrazoiaren mitoaren formak besterik ez dira. Eta forma bakoitza doa beste hainbat mitoz inguraturik: denak biltzen dira arrazionaltasun osoaren eta progresismo etengabearen mitoetara.

Horien gainean eraiki nahi da euskal gizarte berria. Horietxen izenean sortuko da nonbait E.E. partidu berria ere, Madrilgo Pilar Brabori sinetsiko badiogu: "Supone (Partidu berriaren asmoak) la reconducción de uno de los problemas más espinosos de Euskadi por la vía de la racionalidad y del progresismo" (*Unificación eurocomunista: el caso de Euskadi*, El País, azken azaroko 10ean).

Baina Arrazoi Unibertsala, Absolutua eta Historikoa lurrera jaitsi denean, eta ekonomiaren, politikaren eta kulturaren arrazoi bihurtu, aingeru hiltzaile eta su kiskaltzaile gertatu da askotan. Izan ere, Arrazoi horren izenean ez al ziren Afrikako Herriak eskuairaren bidez banatu? Arrazoiaren izenean ukatu eta debekatu ditu Jakobinismoak Europako Herriak; Arrazoiaren izenean ezarri du Kapitalismoak kateko lana; Arrazoiaren izenean muntatu du Estatu modernoak burokrazia; Arrazoiaren izenean eraiki dira diktadura modernoak, alde batekoak eta bestekoak. Arrazoi Unibertsal, Absolutu, Historiko eta Mitikoaren izenean.

... Eta mitoaren arrazoia

Bere historia ofiziala egin du arrazoiak bere historia klandestinoa egin du mitoak, haren azpian. Antzinatean, superstizioa zelakotan ukatu eta baztertu zuen mitoa sofisten arrazoi logikoak —"logos"—; *baina Platonek mitoaz baliatu* behar izan zuen bere arrazoi filosofikoa azaltzeko. Arrazionalista modernoek arrazoi historikoaren izenean uxatu dute mitoa, ipuin soiltzat hartuz; baina kulturaren historia kritikoak berak balioztatu du, Herrien historia benetakoa ulertzeko tresna bezala. Gaurko ideologoek irainbide bihurtu dute mitoa, arrazoi politikoaren eta sozialaren izenean; baina kultur antropologiak birreskuratu eta balioztatu egin du, gizartearen kontzientzi modu bezala.

Mario Onaindiak euskal mito asko aipatzen eta astintzen du bere sarrera —panfletoan—: Euskal arrazaren mitoa, Tubal eta euskararena, Astarloa eta euskaldun jatorrarena, Gernika eta Euskal Herri libre eta noblearena; heriotza eta biolentziarena, Espartako eta euskal erresistentziarena, Che Guevara eta euskal *askapen-burrukarena, Marcuse eta* alienazioarena, Cuba eta euskal iraultzarena; Marx eta iraultza modernoarena ere bai? Beste batzu ere aipatuko nituzke nik neuk: Frantses erreboluzioa eta "Liberté, fraternité, égalité" delakoarena— Pariseko Komuna eta hutsegindako iraultzarena, Urriak 17 eta iraultza garailearena... Mito asko!

Hala ere, nik ez dakit guzti horiek mitoak diren gure artean. Baina inolaz ere, gure Herriaren edo gizatalde baten kontzientzia agertzen dute. Eta hortxe dago, hasteko, *mitoaren egia, "elemento ilustrativo* de la historia humana y de ciertas formas de comunidad humana" bezala definitzen badugu mitoa. Herriak —gizataldeak— bere burua ulertzeko, barneko harremanak eta egitura taxutzeko eta bere jokabideak oinarritzeko bidea baldin badu mitoa, honek ba du bere egia. Eta arrazoi kritiko eta objektiboari dagokio mito horren "arrazoi soziala" aurkitzea, bereganatzea eta "irekitzea" —P.Tillich-ek esango lukeen bezala—; bai eta kritikaren bidez gidatzea ere.

Bestalde, herriaren eta gizataldearen ekintza bultzatzen dute mitoek, benetan biziak baldin badira. Eta hortxe dago mitoaren balioa, "modelo de comportamiento y fuerza de acción" baldin bada mitoa. Gizartea eratzeko —eta iraultzeko— eraginkor izan behar du. Hemen, ordea, utopiarekin egiten dugu topo, argi eta garbi. Izan ere, mitoaren bestaldea da utopia. Utopian frogatzen da mitoaren balioa: hau da, giza komunitatearen eta herriaren etorkizuna projektatzeko, gidatzeko eta eragiteko balioa. Komunitatearen zilbor historikora begiratzeko besterik ez baldin bada, bere mitotasuna —eta, beraz, arrazoizkotasuna— galdua du mitoak.

Hortantxe datza mito zaharkituen eta bizien arteko bereizkuntza. Mariok berak dio: "Uno de los muchos aspectos que tiene el complejo fenómeno de ETA es que unas generaciones de nacionalistas vascos no tomamos en serio los mitos que habían alimentado el nacionalismo *vasco y que nunca habían generado* una práctica consecuente con ellos". Hortxe dago koska. Baina ezker abertzaleak beste mito batzu sortu omen ditu: agian eraginkorrak? Utopiari atxekiak?

Utopia da mitoaren arrazoia. Arrazoi historikoa ez, eta bai arrazoi utopikoa denean du eragimena mitoak. Horregatik horien balio eta arrazoizkotasuna etorkizunean oinarritzen da eta ez iraganean. Erreboluzio burgesaren eta nazionalismo burgesaren okerra honetantxe datza: mitoa arrazoi historikotzat, iraganaren arrazoi soiltzat hartzean. Horregatik, prest nago Mariorekin bukatzeko: "La revoluciones modernas, (...) a diferencia de las revoluciones burguesas, no se inspiran en el pasado, sino en el futuro".

Ondorioz

Euskal Herria egiteko dago: utopia da, beraz. "Kultura nazionala" (Onaindia) lantzekoa eta bideratzekoa da, eragozten duten mito historiko eta eragimenik gabeak uxatuz: horiek boterekideentzako justifikazioak besterik ez dira. Utopiaren *bidez egingo da etorkizuneko euskal* kultura nazionala, euskaldun guztiak Herri batetan bilduko dituena. Baina benetan oker dabilela uste dut Mario Onaindia bere sarreran, esaten duenean euskal nazionalismoak garaipena ukan duela, kontutan eduki gabe Nafarroa eta Iparraldea kanpoan gelditzen direla, eta beste hiru herrialdetan izan den garaipena formala eta elektorala bakarrik dela, eta bestelako botere guztiek hor irauten dutela, nahi diren LOAPA guztiak ezartzeko.

Horregatik euskal askapen nazio*nal eta sozialaren, euskal kultura* nazionalaren utopiak euskal erresistentziaren premia dauka. "El derecho de los pueblos a gobernarse a sí mismos es tan grande y noble que no necesita de ninguna especie de mitos ni mitificaciones para defenderlo. La propia voluntad del pueblo es suficiente para que a cualquier pueblo le asista tal derecho. (Onaindia). Baina Herriaren borondatea ez da boluntarismo eta arrazionalismo hutsen gainean agertzen, mitoen eta utopien bidez baizik.

JAUSORO

colaboración